

ORIJENTACIJE

ZADATAK OBITELJI I CRKVE ZA STVARANJE HUMANIJIH UVJETA ŽIVOTA I RADA

Stanko Lasić

Papa Pavao VI. u govoru u Ujedinjenim narodima 4. X. 1965. nazvao je Crkvu ekspertom u humanosti, imajući u vidu njezino vjekovno iskustvo u službi čovjeka za njegov cjeloviti napredak, kako duhovni tako i materijalni. Temelj takvog humanizma već je Tertulijan izrazio riječima: „Homo sum et nihil humani a me alienum puto” – Čovjek sam i ništa ljudsko ne smatram tuđim. Crkva želi biti prisutna svugdje gdje se promiče čovjekovo dobro. Središnja tema II. vatikanskog sabora bila je svestrana i potpuna formacija i obnova čovjeka. Papa Ivan XXIII. ovako je vidio zadaću Crkve: „Najveća pažnja i briga mora biti posvećena ljudskoj osobi, stvorenoj na sliku i priliku Božju i otkupljenoj dragocjenom krvlju Kristovom. Poštivanju ljudske osobe usmjerene su sve neposredne aktivnosti: obitelj, škola, politika, ekonomija, umjetnost i književnost, tisak i zabava. Sve mora biti upravljeno ovom središtu da bi se poštivalo neotuđivo dostojanstvo, podizale moći, odgajali sudovi, da bi se kompletna osobnost razvijala u skladu s planom spasenja.”¹

Čovjek po Božjem planu ne dolazi na svijet gotov nego se kao maleno dijete rada u obitelji gdje biva njegovan i voljen. Tu stječe prva ljudska iskustva, uči prve vrednote, postaje i uči biti čovjek. Pobudnica Ivana Pavla II. „Obitelj-

ska zajednica” naglašava da je obitelj „kolijevka i najdjelotvornije sredstvo za očovječenje i uosobljenje društva: ona na izvoran i dubok način sudjeluje u izgradnji svijeta, omogućujući uistinu čovječan život, osobito čuvajući i prenoseći kreposti i vrednote.”²

Crkva mora surađivati s obitelji, školom i društvom u odgoju mladih ljudi kako bi oni postali što bolji i što čovječniji. Iako je cjelokupna obiteljska zadaća nedjeljiva i plod je zajedničkog rada, ipak žena u obitelji ima posebno mjesto. Crkva se osjeća pozvanom da promiče jednakost dostojanstva žene i muža boreći se protiv svih oblika diskriminacije u odgoju, zanimanju i raspodjeli poslova. Jednako dostojanstvo žene i muža opravdavaju pristup žene javnim službama. Ali također ispravno promicanje dostojanstva žene zahtijeva da se javno prizna njezina majčinska uloga.

U ovom izlaganju razmotrit ćemo, oslanjajući se na najnovije dokumente Crkvenog učitelj-

¹ IVAN XXIII, *Govor sudionicima XXV kongresa Pokreta sveučilištaraca Katoličke akcije*, 4. I. 1963, u: *Discorsi, messaggi, colloqui di Giovanni XXIII*, V, 1964, str. 74.

² IVAN PAVAO II, *Apostolska pobudnica Familiaris consortio – Obiteljska zajednica*, 22. XI. 1981, br. 43, KS, Dokumenti 64, Zagreb 1981.

stva, obitelj kao mjesto u kojem počinje proces očovječenja, ulogu žene u stvaranju humanijeg društva te Crkvu u službi duhovnosti i kulture rada.

OBITELJ – ŠKOLA HUMANOSTI

Kad govori o zadacima kršćanske obitelji, pobudnica „Obiteljska zajednica” ističe da „obitelj prima poslanje da čuva, objavljuje i priopćava ljubav, životvorni odraz i stvarno udioništvo u Božjoj ljubavi prema ljudskom rodu i u ljubavi Krista Gospodina prema Crkvi, njegovoj zaručnici”.³

To poslanje obitelj ostvaruje u četiri zadaće: stvaranje zajednice osoba; služenje životu; sudjelovanje u razvoju društva; sudjelovanje u životu i poslanju Crkve. Analizirajući strukturu današnje obitelji i njezinih teškoća i problema pobudnica postavlja kao zahtjev za obiteljski život stvaranje zajedništva u samoj obitelji. Ako ovaj proces ne počne u obitelji onda i društvena zajednica trpi zbog toga. Bijeg mladih iz obitelji ustvari je bijeg od osamljene obitelji. Traženje novih načina života, kao npr. život s prirodom, posljedica je civilizacijske otuđenosti i nedostatka zajedništva u obitelji.

Obitelj ne smije biti samo mjesto rođanja osobe nego prije svega ona mora biti topli ambijent ljudskog razumijevanja i poštivanja osobe. Za stvaranje zdravog ozračja koje bi omogućilo uravnotežen rast i suradnju, roditelji moraju znati prihvatiti i poštivati svoje dijete, postupajući s njim kao s osobom jednakog dostojanstva i nosiocem temeljnih ljudskih prava. Dijete treba prihvatiti u njegovoj originalnosti i individualnosti. To ne znači da treba prihvatiti svakakvo vladanje djeteta. Moguće je otkloniti određena pogrešna vladanja, a da se time ne odbaci dijete kao osobu. Bitno je da se zna odvojiti pogrešku od onoga koji griješi. Prihvaćanjem djece roditelji u isto vrijeme povećavaju prostor obiteljskog prihvaćanja jer onda djeca počinju više prihvaćati roditelje i postaju pažljiviji prema njima. Nije odgojno neprestano kritizirati. Treba, naprotiv, ohrabriti i pohvaliti svaki pozitivan korak.

U procesu rasta i odgoja bitno je poštivanje individualnosti. Mnogi odrasli nemaju poštiorijentacije

vanja prema mladima. U najviše slučajeva govori se djeci, daju im se pouke i opomene, umjesto da se razgovara s njima. Roditelji i odgojitelji moraju naučiti razgovarati s djecom kao s dragim prijateljima. Čini se da vrlo mali broj roditelja znade saslušati dijete. Kad dijete počinje govoriti o jednom svom iskustvu ili problemu često zapaža da roditelji pokazuju malo interesa za to ili pak nastavljaju čitati ili raditi neki drugi posao. Ovakvi postupci zatvaraju putove komunikacije. Dozvoliti da netko u obitelji može imati drukčije mišljenje ukazuje na zrelost i zdravu obiteljsku atmosferu.

Događa se da djeca nekada ne žele živjeti po krutim normama kućnog morala i žele više slobode i razumijevanja u traženju vlastitog identiteta. Kadikad djeca ne znaju pravo vrednovati napore i rad vlastitih roditelja. Dolazi do sukoba koji završavaju prestankom dijaloga i svake komunikacije ili pak bijegom od kuće. U rješavanju ovih problema treba dobro poznavati psihu djeteta i okolnosti u kojima živi. Mnoge su napetosti posljedica društvenih struktura koje ne pogoduju djeci. Dosta je spomenuti urbanističku strukturu koja djeci ne ostavlja dovoljno zelenih površina za igru, stambenu strukturu koja ne dopušta mjesta intimnosti za dijete. Izvor napetosti mogu predstavljati prevelike školske i izvanškolske obveze djece. Uz školu dijete upotpunjava svoje obrazovanje učeći strane jezike, sudjelujući u tečajevima plivanja i drugih sportova, učeći svirati koje glazbalo. U takvoj aktivnosti bez predaha dijete osjeća da mu je oduzeto ono što mu je apsolutno potrebno, to jest humani odnos, pravo da slobodno organizira igru, predah za razmišljanje, mogućnost da ostane sam sa sobom.

U prevelikoj zaposlenosti roditelji ne stignu djeci posvetiti dovoljno vremena ni onda kad su u kući pa se nerijetko služe televizijom da ih umire kako bi oni mogli posvršavati kućne poslove. Sigurno je da sredstva komunikacija, a posebno televizija, mogu imati izvanredno pozitivne efekte. Ali ne treba zaboraviti da prevelika upotreba televizije umanjuje dječju vitalnost i kreativnost. Za uravnotežen razvoj osobnosti

³ *Ibid.*, br. 17.

djetetu je potrebna fizička aktivnost da rastereći svoje napetosti u igri na otvorenom i raznim sportovima. Potrebno je da djeca razviju kreativnost i maštu, a na televiziji primaju gotove sadržaje u kojima ne mogu sudjelovati. Pretjerana prisutnost televizije smanjuje sposobnost promatranja stvarnog života s problemima i poteškoćama. Djetetu je oduzeta prigoda da raspravlja s drugim osobama s kojima treba nešto planirati i stvarati. Proces socijalizacije djeteta je zakočen jer je dijete sve manje djetlatnik, a sve više promatrač.

Mladi su osuđeni da udišu zrak opterećen materijalizmom i konzumizmom koji sve više prožimaju suvremeni život i njegovu kulturu. Društvo je sve više okupirano brigom za stjecanje materijalnih dobara i novca. Uspjeh se mjeri na osnovu onoga koliko se ima i kako se može više imati. Unosnija zvanja su u isto vrijeme najtraženija i najcjenjenija.

Za osiguranje sretnog djetinjstva, koje je postalo novi mit modernog vremena, roditelji smatraju da djeci treba priuštiti sve ono što je potrebno za normalan rast i sreću. Nisu rijetki roditelji koji i studij svoje djece motiviraju ekonomskim prednostima i nagradama. Tako se u djetetu može stvoriti kriva ideja da je studij prvotno radi stjecanja materijalnih dobara, a ne radi osobne formacije. Dijete sebe vidi kao onoga kojemu uvijek treba davati i koji uvijek ima pravo.

Općenito je priznato i utvrđeno da je odsutnost jednoga od roditelja iz obitelji velika prepreka stvaranju obiteljskog zajedništva. Pomanjkanje majčinske brige na prvom mjestu, kao i pomanjkanje osobe oca, mogu vrlo teško utjecati na antisocijalni osjećaj djeteta. Rastava obitelji najteži je udarac obiteljskom zajedništvu. Štoviše, ni smrt roditelja ne pogada djecu kao rastava jer tada dijete shvaća da nije hotimice ostavljeno.

Pobudnica „Obiteljska zajednica” ovako opisuje prvu i najvažniju zadaću obitelji: „Obitelj, zasnovana i oživotvorena ljubavlju, jest zajednica osoba: bračnih drugova, muža i žene, roditelja i djece, rodbine. Njezina prva zadaća jest stvarnost zajedništva u trajnom naporu da se promiče istinita zajednica osoba.”⁴

Treba pomoći djeci da otkriju i shvate kako

je život dragocjen dar koji se živi u darivanju i primanju. Živi se i raste s drugima. „Odnosi među članovima obiteljske zajednice nadahnjuju se i vode zakonom 'dobrohotnosti' koja se, poštivajući i njegujući u svima i svakome osjećaj osobnog dostojanstva kao jedinstven vrijednosni izvor, preobražava u srdačno prihvaćanje, susret i dijalog, velikodušno otvaranje, nesebično služenje, duboku solidarnost.”⁵

Razvijati u djeci rast zdrave osobnosti najvažnija je zadaća roditelja. Taj rast, dakako, uključuje i doprinos djece obiteljskom zajedništvu: radom, poštivanjem zajedničkih i individualnih potreba, smislom za žrtvu i opće dobro, razumijevanjem, praštanjem i pomirenjem.

Svakoj je obitelji, kaže se u pobudnici, dobro poznato koliko „sebičnost, razdori, napetosti, sukobi čine nasilje obiteljskom zajedništvu te ga katkada mogu i uništiti: u tome imaju svoj korijen mnogobrojni i različiti oblici podijeljenosti u obiteljskom životu”.⁶

Pobudnica polaže velike nade u obitelj koja i danas „ima i zrači izvanredne sile sposobne da čovjeka otrgnu bezimenosti, da mu probude svijest o njegovu osobnom dostojanstvu, da ga obogate dubokom čovječnošću i djelotvornošću, da ga svojom jedinstvenošću i neponovljivošću ucijepi u tkivo društva”.⁷

Za nova vremena i nove životne potrebe potrebna je obitelj zaodjevena novim duhom otvorenosti, pažnje i poštivanja osobnosti. U njoj neće biti gospodarenja jednoga člana nad drugim niti će biti mjesta za istresanje pojedinačnih i zajedničkih napetosti i frustracija. Ona će biti mjesto autentične promocije i oslobođenja čovjeka preko vrednota darivanja, nesebičnosti, velikodušnosti. Upravo za takvim vrednotama današnji čovjek čezne. Obitelj tako postaje jedina struktura koja može otkloniti i ublažiti lomove društva koje riskira da postane nehumano.

Znanstvenici raznih profila vide velike poslove koje bi u budućnosti obitelj mogla najuspješnije obavljati. Obitelj se ponovo smatra

⁴ *Ibid.*, br. 18.

⁵ *Ibid.*, br. 43.

⁶ *Ibid.*, br. 21.

⁷ *Ibid.*, br. 43.

najpovoljnijim mjestom socijalizacije djece. Raspravlja se o vrijednosti školskog rada učinjena kod kuće uz pomoć roditelja nakon što se uvidjelo da se društvo ne može opteretiti cjelodnevnom školom. Teoretizira se o obitelji kao najprirodnijem mjestu za asistenciju starijih osoba. U svijetu je naime sve više osoba preko 75 godina koji će padati na teret obitelji.⁸

Evo nekoliko načina kako obitelj može na suvremen način ponuditi duhovna i tjelesna djela milosrđa: ponuditi se drugima na čuvanje djece kad je majka bolesna ili odsutna; pokloniti koji dnevni ili noćni sat bolesnima u kući ili bolnici; sudjelovati na molitvenom bdijenju u kući u kojoj je jedan član umro; saslušati, savjetovati, ohrabriti roditelje drogirane djece, bračne drugove u poteškoćama i pred rastavom, osamljene i razočarane; pozajmiti novac za osnovne životne potrebe. To su djela koja u svijetu uklanjaju egoizam, učvršćuju i jačaju osobnu vjeru i omogućuju da se ona rodi u drugima jer ondje gdje se sije ljubav niče vjera.⁹

Tako se ljudsko i božansko najodličnije povezuje jer ljudsko postaje put do božanskog. Valovi društvene krize zahvatili su i obitelj, ali ona ostaje jedina luka na uzburkanom moru života u kojoj se može graditi bolja budućnost. II. vatikanski sabor smatrao je da je „budućnost čovječanstva u rukama onih koji budu znali budućim pokoljenjima pružiti razlog života i nade”.¹⁰ Papa Ivan Pavao II. ustvrdio je da će budućnost svijeta zavisiti od obitelji.¹¹

Obitelj dakle jest i mora trajno postajati zajednica osoba koja u ljubavi nalazi izvor i neprestani poticaj da prihvaća, poštuje i razvija svakoga od svojih članova u njihovu uzvišenom dostojanstvu osoba to jest kao žive slike samoga Boga.¹²

ULOGA ŽENE U IZGRADNJI HUMANIJEG SVIJETA

Govoreći o dostojanstvu žene Pavao VI. upotrijebio je ove riječi: „Za Nas, žena je odsjaj ljepote koja je natkriljuje, znak dobrote koja Nam izgleda neizmijerna, ogledalo idealnog čovjeka, kojega je Bog stvorio na svoju sliku; za Nas je najprikladnije stvorenje za svaku formaciju, sposobna za sve kulturne i društvene služ-

be, posebno za one koje odgovaraju njezinu moralnom i duhovnom profilu; za Nas je humanost koja nosi u sebi sposobnost i prikladnost za religioznost...”¹³

Govoreći o ulozi žene u obitelji isti papa napominje da će žena u skladu s Božjim planom „sačuvati i razvijati prvotno u obiteljskoj zajednici u punoj suodgovornosti s mužem, svoju ulogu da prihvaća, dariva i odgaja život u sve većem razvijanju sposobnosti koje ima”.¹⁴

Nauka Crkve išla je putem naglašavanja suradnje i jednake odgovornosti muža i žene kako u odgoju potomstva tako i u svim drugim obiteljskim dužnostima. K tome Crkva je uvijek branila i promicala prvotnu i najvažniju ulogu žene — majčinstvo. Time je na najbolji način promicala ne samo život kao najdragocjeniji Božji dar nego i humanije uvjete života.

Istina je da je društvena i kulturna predaja nastojala ženi pridržati isključivo ulogu supruge i majke, a da joj na prikladan način ne otvori pristup u javne poslove koji su općenito pridržani muškarcu.¹⁵

U svojoj trećoj enciklici „*Laborem exercens*” papa Ivan Pavao II. pozabavio se ovim pitanjem. Njegovi stavovi i mišljenja naišli su na različite kritike. Dok su jedni u tome vidjeli pokušaj vraćanja kotača povijesti unatrag, drugi su to shvatili kao ispravno vrednovanje čovjeka i njegova rada. Papa je istina imao pred očima i svoje poljsko iskustvo i stanje u zemljama Istočnog bloka u kojem žene nisu oslobođene ni najtežih fizičkih poslova i koje su zaposlene i zato

⁸ Usp. G. CAMPANINI, *Quale futuro per la famiglia*, u: *La famiglia*, 69–70 (1978), str. 102.

⁹ Usp. G. COLOMBO, *Evangelizzazione e ministero della catechesi*, Milano, 1977, str. 64–65.

¹⁰ II. VATIKANSKI SABOR, *Gaudium et spes*, br. 31.

¹¹ Usp. IVAN PAVAO II, *Obiteljska zajednica*, br. 43.

¹² Usp. *Ibid.*, br. 21.

¹³ PAVAO VI, *Govor sudionicima na kongresu primaljstva i ginekologije*, 29. X. 1966, u: *Insegnamenti di Paolo VI*, IV, str. 523.

¹⁴ PAVAO VI, *Govor generalnoj tajnici Medunarodne godine žene*, 6. XI. 1974, u: *Insegnamenti di Paolo VI*, XII, str. 1056.

¹⁵ Usp. IVAN PAVAO II, *Obiteljska zajednica*, br. 23.

jer jedna plaća ne bi dostajala za uzdržavanje obitelji. Nisu mu nepoznati objektivni razlozi uključivanja žene u kulturni, gospodarski, društveni i politički život. Jer bila bi velika nepravda oduzeti polovici čovječanstva mogućnost sudjelovanja u tim područjima života samo zato jer su žene. S druge strane žene u razvijenim društvima žive prosječno 75 godina i redovito ne rađaju više od dvoje djece. Bilo bi nehumano identificirati jedan tako dugi vijek samo s odgojem djece što traje desetak godina. Žene u industrijaliziranim državama završavaju škole kao i muškarci. Koji bi smisao imala tako duga i ozbiljna priprema ako ne bi vodila u profesionalnu afirmaciju na radnom mjestu? Teško je ostvariva ideja da se u obitelji živi samo od jedne plaće jer se zapaža tendencija smanjenja radnog vremena zbog premorenosti i prezasićenosti tvorničkim i uredskim radom što se posebno osjeća kod muževa.

Uz ove objektivne razloge u prilog društvene uloge žene i njezina uključivanja u procese rada treba spomenuti i one koji se temelje na krivom shvaćanju slobode i takozvane emancipacije žene. Naime, činjenica da se podizanjem životnog standarda smanjuje broj rođenja tumači se kao izraz ženine autonomije i želje da se ne podloži logici plaćena materinstva cijenom vlastite autonomije. Ta se autonomija vidi i u sve raširenijoj pojavi rastave brakova jer žena, koja je u prijašnjim vremenima bila osuđena da trpi muža i ostaje u obitelji, danas ne želi ostati u obitelji u kojoj je ponestalo sklada i poštivanja ljudskog dostojanstva kad već ima mogućnost da sama raspolaže sredstvima svoga rada.

Naučavanje enciklike „*Laborem exercens*” povezuje se s prethodnim dokumentima Crkvenog učiteljstva. Enciklika „*Pacem in terris*” Ivana XXIII. ulazak žene u javni život ubraja među takozvane znakove vremena tražeći za ženu pravo da radi one poslove koji su spojivi s njezinim psihosomatskim ustrojstvom te njezinim dužnostima supruge i majke.¹⁶ U konstituciji „*Gaudium et spes*” II. vatikanskog sabora jasno je naznačeno da se žena ne može isključiti iz rada izvan kuće niti iz kulturnog, društvenog i političkog života. Cjelokupna impostacija tog dokumenta polazi od potrebe da se ukloni kao protivna Božjem planu svaka diskri-

minacija u temeljnim pravima osobe kako na društvenom tako i na kulturnom polju koja bi se temeljila na razlici spola. Naglašava se potreba „trajne suradnje među roditeljima u odgoju djece. Očevo učešće veoma je važno za njihovu izgradnju, ali treba osigurati i majčinsku brigu u kući, što je potrebno osobito maloj djeci, a da se pritom ne zaboravi opravdano socijalno promaknuće žene”.¹⁷

U Apostolskom pismu „*Octogesima adveniensi*” Pavao VI. ističe da „razvitak zakonodavstva mora ići u smislu zaštite poziva ženi vlastita i ujedno priznavanja nezavisnosti žene kao osobe, jednakosti njezinih prava s obzirom na sudjelovanje u kulturnom, gospodarskom, društvenom i političkom životu”.¹⁸

Iz svega ovoga je jasno da je Crkva dobro uočila kako između muža i žene ne može biti podjele uloga nego uzajamna suradnja i u obitelji i u društvu u punoj jednakosti dostojanstva i odgovornosti vodeći računa o potrebama obitelji i s poštivanjem majčinskog poziva žene.

Oslanjajući se na prethodne dokumente Crkvenog učiteljstva Ivan Pavao II. nije mogao ne istaknuti potrebu da se ženi prikladnim zakonima osigura mogućnost da radi i odgaja djecu jer je to njezina glavna uloga. Riječi enciklike u kojima je govor o dovoljnoj plaći koja bi išla na ruke glave obitelji za njegov rad i koja bi bila dostatna za potrebe obitelji, a da supruga ne mora preuzeti neki rad izvan obitelji, treba shvatiti u smislu zaštite majčinske uloge žene. Papa smatra da se to može ostvariti „bilo pomoću drugih društvenih mjera, kao što su obiteljski doplaci za majku domaćicu, doplaci koji moraju odgovarati stvarnim potrebama, odnosno broju osoba na radnikovoj brizi sve dok ne postanu sposobne same dostojno preuzeti odgovornost za vlastiti život”.¹⁹

Koliko god se Crkva zalagala za promicanje

16 Usp. IVAN XXIII, *Enciklika Pacem in terris*, 11. IV. 1963, br. 22.

17 II. Vatikanski sabor, *Gaudium et spes*, br. 52.

18 PAVAO VI, *Apostolsko pismo Octogesima adveniensi*, 14. VI. 1971, br. 13.

19 IVAN PAVAO II, *Enciklika Laborem exercens*, 14. IX. 1981, br. 19.

majčinstva i nezamjenjivu ulogu žene u odgoju djece, ona ne zapostavlja ni doprinos koji žena daje suvremenom društvu unoseći u nj toplinu srca, nježnost, požrtvornost i tolike druge vrednote bez kojih bi to društvo bilo manje humano. Ženina odgojna uloga u školi, nježna brižljivost i majčinska zauzetost u bolnicama i zdravstvenim ustanovama, spretnost i marljivost u uslužnim djelatnostima, nemaju niti mogu imati prave zamjene. Zato je za pravo promicanje društvene uloge žene potrebno osloboditi je onih poslova koji na nju ne spadaju kao naprimjer rad u visokim pećima, na građevinama, u transportu.

I u obitelji i u društvu žena je graditelj humanijeg svijeta za kojim svi čeznu, ali i za koji svi treba da rade. Crkva se želi staviti na stranu onih koji u pravilnoj ulozi žene u obitelji vide njezin veliki doprinos u formaciji humanijeg čovjeka, a u društvu također njezinu nezamjenjivu ulogu.

CRKVA U SLUŽBI DUHOVNOSTI I KULTURE RADA

Posljednji dio enciklike „*Laborem exercens*” posvećen je duhovnosti rada. Govoreći o posebnoj ulozi Crkve Ivan Pavao II. kaže da Crkva „ako smatra svojom dužnošću izjasniti se o radu s gledišta njegove ljudske vrijednosti i moralnog poretka, kojega je rad dio, gledajući u tom jednu svoju važnu zadaću u služenju cjelini evanđeoske poruke, u isti mah (ona) smatra da je posebno dužna oblikovati takvu duhovnost rada, koja će pomoći svim ljudima da se pomoću njega približe Bogu, Stvoritelju i Otkupitelju, da sudjeluju u njegovim spasiteljskim planovima što se tiču čovjeka i svijeta...”²⁰

Po mišljenju ozbiljnih znanstvenika uzrok društvene krize izravno je povezan s radom. Gubi se iz vida temeljna istina da je čovjek tvorni i finalni subjekt rada, a ne sredstvo proizvodnje.

Suvremeno društvo ima čvrsta uporišta u efikasnosti, konzumizmu, zaradi, moći. Trka za postizanjem i održanjem životnog standarda ne vodi računa o ograničenim zalihama prirode i o bitnim potrebama osobe pa rad svodi na obično sredstvo proizvodnje. U Marxovo vrijeme radniku je oduziman proizvod rada i pra-

vedna plaća dok mu se danas oduzima pravo da radom promiče svoj unutarnji rast, da se duhovno usavršava i obogaćuje. Radnik i zaposleni čovjek pozvan je da izvodi ono što su drugi planirali često i ne znajući što radi i za koga radi. Njegova je dužnost da stoji u redu poput kotačica u nekom stroju. Tako čovjek biva upotrijebljen za ekonomsku proizvodnju i otuđen.

Da bi se izbjeglo takvo otuđenje u suvremenom društvu treba rekonstruirati kulturu rada iz temelja. Samo jedan autentični humanizam, koji privilegira biti nad imati, duh nad materijom, u stanju je da humanizira rad. „Materijalizam”, piše Ivan Pavao II, „čak i u svojoj dijalektičkoj formi, nije kadar pružiti dovoljne i konačne osnove razmišljanju o ljudskom radu kako bi prvenstvo čovjeka nad instrumentom-kapitalom, prvenstvo osobe nad stvarima moglo u njemu naći neoporivu i adekvatnu verifikaciju i istinski oslonac.”²¹

Rad ima osobnu vrijednost jer proizlazi od osobe i jer u čovjeku ima svoju zadnju svrhu. Tu je ideju posebno naglasio II. vatikanski sabor istakavši da „ljudska djelatnost kao što iz čovjeka proizlazi tako je prema njemu i usmjeren. Čovjek naime svojim radom ne samo da preobražava stvari i društvo već usavršava samoga sebe. Mnogo toga uči, razvija svoje sposobnosti, i samog sebe premašuje. Taj razvitak, ako se ispravno shvati, vrijedi više nego samo naganje vanjskog bogatstva. Čovjek više vrijedi po onome što jest negoli po onome što ima”.²²

Ovu saborsku misao Ivan Pavao II. ovako sažima: „Prvi temelj vrednovanja rada je sam čovjek, njegov subjekt. Iz toga odmah slijedi vrlo važan zaključak etičke naravi: koliko god je točno da je čovjek određen i pozvan raditi, rad postoji 'radi čovjeka' a ne čovjek 'radi rada'. Tim zaključkom s pravom ćemo priznati prednost subjektivnom značenju rada pred objektivnim značenjem”.²³

Ako se dakle želi jasnije odrediti etički smi-

20 *Ibid.*, br. 24.

21 *Ibid.*, br. 35.

22 *Ibid.*, br. 35.

23 *Ibid.*, br. 6.

sao rada treba prije svega imati pred očima istinu da je rad „čovjekovo dobro, dobro njegove humanosti jer radom čovjek ne samo preoblikuje prirodu upotrebljavajući je za vlastite potrebe, nego također ostvaruje sam sebe kao čovjek, pa čak u nekom smislu postaje više čovjekom”.²⁴

Prvotno i temeljno pravo svakog radnika jest to da može raditi. Zato je nezaposlenost najveća uvreda ljudskom dostojanstvu. Naročito je bolan problem kad nezaposlenost prvenstveno pogada mlade koji kad, nakon odgovarajuće kulturne, tehničke i profesionalne formacije, ne nadu radno mjesto „s ogorčenjem gledaju kako se izjalovljuje njihova iskrena volja da rade i njihova raspoloženost da preuzmu svoju odgovornost za ekonomski i društveni razvitak zajednice”.²⁵

Rad je ne samo pravo nego i dužnost svakog čovjeka. Čovjek je dužan raditi radi toga što mu je to Stvoritelj naredio i radi svog čovjštva koje radom razvija i održava. Dužan je raditi i radi svog bližnjega, radi svoje obitelji, društva i naroda kojemu pripada, dapače i cjelokupne ljudske zajednice na zemlji od koje baštini plodove rada i za koju je odgovoran da joj svojim radom osigura bolju budućnost.²⁶

Za stvaranje radnih navika potreban je odgoj u obitelji i školi. Kao i za sve druge oblike društvenog života i za rad je potrebna radna kultura i moral. Odgovoran i pošten odnos prema radu u isto je vrijeme ispravan odnos prema društvu. Krada, pronevjera, mito, neopravdani izostanci, ljenčarenje nedopušteni su čini i zloporaba radnog mjesta i etike rada.

U etici rada vrlo važno mjesto zauzima solidarnost. Ona se rađa iz društvene funkcije rada. U prošlosti se ona odnosila na obitelj, pleme, općinu, državu. U našem vijeku, u kojem su pomaknute granice među narodima i kontinentima, područje socijalizacije rada postao je cijeli svijet. Treba voditi računa o potrebama svih naroda i pod svaku cijenu izbjeći opasnost da siromašni budu još siromašniji, a bogati još bogatiji.

U vrednovanju rada mora se voditi računa o prirodi. Iako je ona podređena čovjeku ne znači da je može iskorištavati bez granica. To bi značilo osuditi čovječanstvo na samouništenje.

ZAKLJUČAK

Stvaranje humanijih uvjeta života i rada trajna je zadaća ne samo obitelji i Crkve nego i svakog pojedinca i cijelog društva. U obitelji započinje proces očovječenja i osobnosti. Zdravo obiteljsko ozračje ispunjeno ljubavlju supruga i poštovanjem dostojanstva djece najbolje je jamstvo dobrog odgoja za humanost. Prihvatiti dijete u njegovoj originalnosti i pomoći mu da usvoji osnovne vrednote: pravilno služenje materijalnim dobrima, osjećaj za pravdu, ljubav prožetu nesebičnim služenjem drugima, najvažnija je zadaća roditelja.

Žena u obitelji ima posebno mjesto i nitko kao ona ne može ispuniti obitelj toplinom, nježnošću, požrtvovnim radom i majčinskom brigom za djecu. Teret i odgovornost obiteljskog rada i odgoja treba da bude podijeljen među supruzima. Iako je prvotna uloga žene ona u obitelji, ona može vrlo uspješno sudjelovati u svim drugim društvenim poslovima.

Rad na humaniziranju svijeta za kršćanina je stvar njegove vjere u otkupljenje. Čovjek kao Božje stvorenje ostaje uvijek otvoren dobru. Kršćanin vjeruje da u svakom čovjeku postoje duboki izvori stvaralačke slobode, plemenitosti i mira. Ako se djecu od početka nauči cijeniti i razvijati takve sposobnosti, mogu graditi dobro i humano društvo.

Unatoč strašnim zlima koja pritišću suvremeni svijet Crkva ne gubi nade da je dobro jače od zla. Znakovito je u tom smislu pismo koje je papa Pavao VI. uputio terorističkoj organizaciji „Crvene brigade” 22. travnja 1978. Ta je organizacija nekoliko tjedana prije otela predsjednika najveće talijanske partije „Kršćanska demokracija” Aldo Mora, ubivši petoricu članova njegove pratnje. Pedeset pet dana trajala je agonija u kojoj su Aldo Moro, njegova obitelj, a i cijela Italija očekivali kraj teške sudbine. Onda se jedan papa odvažio da takvim terori-

²⁴ *Ibid.*, br. 9.

²⁵ *Ibid.*, br. 18.

²⁶ *Usp. Ibid.*, br. 16.

²⁷ PAVAO VI, *Pismo „Crvenim brigadama”*, 22. IV. 1978, u: *Insegnamenti di Paolo VI*, XVI, str. 299.

stima napiše pismo i da ih zamoli da oslobode nedužnog taoca. Vrlo je znakovito da je papa kao zadnji argument upotrijebio humanost koju je priznao i tim zločincima. Pismo ovako završava: „Ljudi Crvenih brigada, dopustite meni, predstavniku tolikih vaših sugrađana, nadati se da u vašim dušama još uvijek prebiva uzvišeni

osjećaj humanosti. Ja je od vas očekujem i sa svim tim voleći vas molim da je pokažete.”²⁷

Nema uzvišenijeg posla od odgoja jer je to rad za humaniji svijet u budućnosti. Dijete od danas čovjek je za sutra. Najbolji je odgoj svjedočiti i živjeti zdrave ljudske odnose u obitelji, Crkvi, društvu, svugdje i uvijek.